מדריך למורה – בלשי השורש: גזרות הנחים

ערכה לזיהוי שורשים בגזרות הנחים (ל״ה/י, פ״י/ו, ע״ו/י) ובגזרת פ״נ להשוואה. התלמידים לומדים „שיטת בלש״ בחמישה צעדים ומתרגלים אותה באתר, במשחקים ובדפי תרגול מודפסים. אתר הערכה: https://gizrot-hanachim.sites.tab.bot/

שכבת הגיל

גזרות ובניינים נלמדים בדרך כלל בחטיבה העליונה. במסלולי היסודי והחט״ב הערכה משמשת להעשרה או להכנה: פעלים קצרים מבניין קל, ובלי שלב הבניין ביסודי.

שיטת הבלש – חמשת הצעדים

1. ⏮️ מעבירים ל„הוא אתמול״ (עבר, נסתר, יחיד).
2. 🏗️ מזהים את הבניין לפי התבנית.
3. ✂️ משמיטים את האותיות המוספיות (אותיות הבניין והנטייה).
4. 🔢 סופרים כמה אותיות נשארו – שלוש? שתיים?
5. 🧩 מחליטים איזו אות חסרה או נחה – ואיפה – וכותבים את השורש.

מוסכמות בערכה

- אות נחה או חסרה נרשמת י/ו בפ״י/ו ובע״ו/י (י/ו־ב־ל, ק־י/ו־ם), ו־י/ה בל״ה/י (פ־נ־י/ה). בבדיקה – לקבל גם ו׳ או י׳ לבד.
- הופעל בשורוק (הוּבַל, הוּקַם): „מבחן הפעיל״ – מעבירים להפעיל כדי להכריע בין פ״י/ו לע״ו/י.
- צבעים קבועים: ל״ה/י כחול · פ״י/ו ירוק · ע״ו/י כתום · פ״נ סגול.
- דגש חזק באות הראשונה אחרי מוספית (נִפַּל, הִגִּישׁ) = רמז לנ׳ חסרה (פ״נ).

🕵️ שיטת הבלש: איך מוצאים שורש חסר

🔎 פתיחה: פועל הוא כמו זירת חקירה: יש בו רמזים – אותיות שבאו מבחוץ (מוספיות), ניקוד, דגש. בלשי השורש יודעים לנקות את הזירה ולמצוא את „החשודים" – שלוש אותיות השורש. אבל לפעמים אחת מהן מתחבאת! 🕵️

🎯 מטרות

- להכיר את חמשת צעדי „שיטת הבלש" למציאת שורש.
- להעביר כל פועל ל„הוא אתמול" (עבר, נסתר).
- להשמיט אותיות מוספיות ולספור את אותיות השורש.
- להחליט איזו אות חסרה או נחה – ואיפה.

💡 עיקרי ההסבר

- 🌱 מה זה שורש? – רוב המילים בעברית בנויות משורש של שלוש אותיות. השורש נושא את המשמעות: כ־ת־ב ← כָּתַב, מִכְתָּב, כְּתֹבֶת.
- 😴 מה זו אות נחה? – אות נחה היא אות שנכתבת אבל לא נשמעת, או שנעלמת לגמרי מן המילה. האותיות שנוטות „לנוח" הן ו׳, י׳, ה׳ (וגם א׳).
- 🧩 מה זו גזרה? – גזרה היא קבוצה של שורשים שמתנהגים אותו דבר בגלל אות מיוחדת בשורש. „פ״י" = האות הראשונה (פ׳ הפועל) היא י׳. „ע״ו" = האות האמצעית (ע׳ הפועל) היא ו׳. „ל״ה" = האות האחרונה (ל׳ הפועל) היא ה׳.
- 🔤 פ׳ – ע׳ – ל׳ – את מקומות האותיות בשורש מסמנים לפי המילה פָּעַל: פ = האות הראשונה, ע = האמצעית, ל = האחרונה.

#	צעד	הסבר
1	⏪ „הוא אתמול"	מעבירים את הפועל לעבר, גוף שלישי, יחיד: „הוא אתמול...". למשל: יָקוּם ← הוא אתמול קָם.
2	🏗️ בניין	מזהים את הבניין: קל, נפעל, פיעל, פועל, הפעיל, הופעל, התפעל.
3	✂️ השמטת מוספיות	מורידים את האותיות שהבניין הוסיף: הִ־ ו־י של הפעיל, נ׳ של נפעל, הִת־ של התפעל.
4	🔢 ספירה	סופרים כמה אותיות נשארו: שלוש? שתיים?
5	🧩 החלטה	אם נשארו 2 אותיות – מחליטים איזו אות חסרה ואיפה. אם נשארו 3 – בודקים אם אחת מהן נחה (לא נשמעת).

מה גילית?	המסקנה	הגזרה	דוגמה
נשארו 2 אותיות, ויש דגש באות הראשונה שנשארה	חסרה נ׳ בהתחלה	פ״נ	הִפִּיל ← פ־ל ← נ־פ־ל
נשארו 2 אותיות בלי דגש	חסרה י/ו באמצע	ע״ו/י	הֵקִים ← ק־ם ← ק־י/ו־ם
נשארו 3 אותיות, והראשונה ו׳ או י׳ שלא נשמעת	י/ו נחה בהתחלה	פ״י/ו	הוֹבִיל ← ו־ב־ל ← י/ו־ב־ל
נשארו 3 אותיות, והאמצעית ו׳ שלא נשמעת כעיצור	י/ו נחה באמצע	ע״ו/י	נָסוֹג ← ס־ו־ג ← ס־י/ו־ג
„הוא אתמול״ מסתיים בצליל ָה (בכתב ה׳)	ה/י בסוף	ל״ה/י	הִפְנָה ← פ־נ־ה ← פ־נ־י/ה

🔍 דוגמאות פתורות ותרגול מודרך – מפתח

הפועל	הוא אתמול	בניין	שורש	גזרה
הִפְנָה	הִפְנָה	הפעיל	פ־נ־י/ה	ל״ה/י
הוֹבִיל	הוֹבִיל	הפעיל	י/ו־ב־ל	פ״י/ו
הֵקִימוּ	הֵקִים	הפעיל	ק־י/ו־ם	ע״ו/י
הִפִּילָה	הִפִּיל	הפעיל	נ־פ־ל	פ״נ
קָם	קָם	קל	ק־י/ו־ם	ע״ו/י
בָּנוּ	בָּנָה	קל	ב־נ־י/ה	ל״ה/י
נוֹלַד	נוֹלַד	נפעל	י/ו־ל־ד	פ״י/ו
הִגִּיעַ	הִגִּיעַ	הפעיל	נ־ג־ע	פ״נ
הֵבַנְתִּי	הֵבִין	הפעיל	ב־י/ו־ן	ע״ו/י

⚠️ שימו לב

- שימו לב לדגש: בהִפִּיל יש דגש בפ׳ – הוא „מחליף״ את הנ׳ שנבלעה. בהֵקִים אין דגש – לכן חסרה י/ו באמצע.
- תמיד מתחילים מ„הוא אתמול״. יִקְנוּ, יָקוּם ויִפֹּל מבלבלים בעתיד – בעבר הכול ברור יותר: קָנָה, קָם, נָפַל.
- גם אות שורש יכולה להיראות כמו מוספית: בנָסָה הנ׳ היא חלק מהשורש (נ־ס־י/ה), ובנִכְנַס הנ׳ הראשונה מוספית.

🧑 ליסודי / 🎓 לתיכון

- בקצרה לצעירים: השורש הוא „הלב" של המילה – 3 אותיות. לפעמים אות אחת מתחבאת. נגיד את המילה כמו „הוא אתמול", נוריד אותיות שבאו מבחוץ, ונספור. נשארו רק 2? נחפש את האות המתחבאת! 🙈
- הרחבה: „נחים" ו„חסרים" הם שני מנגנונים שונים. בנחים האות נשארת בכתב אך אינה נשמעת כעיצור (הוֹבִיל, קָנָה), או נעלמת לגמרי (קָם). בחסרי פ״נ הנ׳ נבלעת באות שאחריה ומשאירה דגש חזק (הִפִּיל). ההבחנה בין „נשארו 2 אותיות עם דגש" ל„בלי דגש" מבוססת על ההבדל הזה. שימו לב גם לשורש ל־ק־ח, שמתנהג כמו פ״נ (יִקַּח).

🗓️ מערך שיעור (45 דקות)

שלב	זמן	מה עושים
פתיחה	5׳	תיק החקירה (השקופית/הפתיחה באתר)
הקניה	15׳	כרטיסי ההסבר + 2 דוגמאות פתורות במצגת
תרגול	20׳	מאמן הבלש / מיון באתר, ואז דף תרגול מודפס במסלול המתאים
סיכום	5׳	כרטיס יציאה מדף התרגול

גזרת ל״ה/י – ה׳ בסוף

פתיחה: המדריך הִפְנָה את המבקרים לכניסה. מה השורש של הִפְנָה? אחרי שמורידים את הִ־ נשארות פ־נ־ה. אבל ה׳ הזו לא באמת נשמעת כעיצור – היא רק סימן לתנועה. ברוכים הבאים לגזרת ל״ה/י!

מטרות

- לזהות פעלים מגזרת ל״ה/י בכל הבניינים.
- להבין מתי מופיעה ה׳ ומתי מופיעה י׳.
- לזהות לפי סימנים: „הוא אתמול״ בְּ־ָה, שם הפועל ב־וֹת.
- להכיר יוצאי דופן: ה׳ במפיק (הִ).

עיקרי ההסבר

- השם – ל״ה/י: האות האחרונה בשורש (ל׳ הפועל) היא ה׳ או י׳. בדרך כלל היא נחה – נכתבת ולא נשמעת.
- ה׳ או י׳? – בסוף מילה מופיעה ה׳: קָנָה, בָּנָה. באמצע מילה מופיעה י׳: קָנִיתִי, רָאִינוּ. לכן רושמים את השורש כך: ק־נ־י/ה.
- סימן 1: הצלילָ ה – „הוא אתמול״ של ל״ה/י תמיד מסתיים בצליל ָה: קל – קָנָה; נפעל – נִבְנָה; פיעל – כִּבָּה; הפעיל – הִפְנָה; התפעל – הִשְׁתַּנָּה.
- סימן 2: שם הפועל ב־וֹת – שם הפועל מסתיים ב־וֹת: לִקְנוֹת, לִבְנוֹת, לְכַבּוֹת, לְהַשְׁקוֹת, לְהִשְׁתַּנּוֹת.
- הצליל משתנה – בהפעיל, בפיעל ובהתפעל הפועל נשמע אחרת מהרגיל: לא „הִפְעִיל״ אלא הִפְנָה; לא „פִּעֵל״ אלא כִּבָּה; לא „הִתְפַּעֵל״ אלא הִשְׁתַּנָּה.

בבניינים

בניין	דוגמאות („הוא אתמול״)
קל	קָנָה, בָּנָה, שָׁתָה
נפעל	נִבְנָה, נִרְאָה
פיעל	כִּבָּה, פִּנָּה, צִפָּה
הפעיל	הִפְנָה, הִשְׁקָה
התפעל	הִשְׁתַּנָּה, הִתְרַצָּה

דוגמאות פתורות ותרגול מודרך – מפתח

הפועל	הוא אתמול	בניין	שורש	גזרה
הִפְנָה	הִפְנָה	הפעיל	פ־נ־י/ה	ל״ה/י

הפועל	הוא אתמול	בניין	שורש	גזרה
יִקְנוּ	קָנָה	קל	ק־נ־י/ה	ל״ה/י
הִשְׁתַּנָּה	הִשְׁתַּנָּה	התפעל	ש־נ־י/ה	ל״ה/י
פִּנּוּ	פִּנָּה	פיעל	פ־נ־י/ה	ל״ה/י
קָנְתָה	קָנָה	קל	ק־נ־י/ה	ל״ה/י
כִּבָּה	כִּבָּה	פיעל	כ־ב־י/ה	ל״ה/י
נִבְנָה	נִבְנָה	נפעל	ב־נ־י/ה	ל״ה/י
רָאִינוּ	רָאָה	קל	ר־א־י/ה	ל״ה/י
לִבְנוֹת	בָּנָה	קל	ב־נ־י/ה	ל״ה/י

⚠️ שימו לב

- בעתיד רבים ובציווי ה׳ נעלמת: יִקְנוּ, בְּנוּ. לכן מתחילים תמיד מ„הוא אתמול״: קָנָה.
- יוצאי דופן: בכמה שורשים הה׳ היא עיצור שנשמע, ומסמנים אותה בנקודה (מפיק): גָּבַהּ (מלשון גובה), נָגַהּ, כָּמַהּ, תָּמַהּ, הִתְמַהְמֵהַּ. אלה שורשים שלמים – לא ל״ה/י.
- רָצָה (רצון, ר־צ־י/ה) לעומת רָצָה (היא רצה, ר־י/ו־ץ) – אותה כתיבה, שורש אחר! ההקשר מכריע.

🧑‍🎓 ליסודי / 🎓 לתיכון

- בקצרה לצעירים: יש פעלים שמסתיימים בצליל „ה״: קָנָה, בָּנָה, שָׁתָה. האות האחרונה בשורש שלהם היא ה׳ (ולפעמים י׳). נסו: „אני קָנִיתִי״ – רואים את הי׳? 👀
- הרחבה: מבחינה היסטורית רוב שורשי ל״ה הם ל״י – הי׳ מתגלה בנטיות כמו בָּנִיתִי ובמילים כמו בִּנְיָן. בהתפעל, כשפ׳ הפועל היא שורקת (ש, ס, צ, ז), הת״ו מחליפה איתה מקום ולעיתים משתנה: הִשְׁתַּנָּה, הִצְטַלֵּם. זיהוי הבניין חשוב לפני השמטת המוספיות.

🗓️ מערך שיעור (45 דקות)

שלב	זמן	מה עושים
פתיחה	5׳	תיק החקירה (השקופית/הפתיחה באתר)
הקניה	15׳	כרטיסי ההסבר + 2 דוגמאות פתורות במצגת
תרגול	20׳	מאמן הבלש / מיון באתר, ואז דף תרגול מודפס במסלול המתאים
סיכום	5׳	כרטיס יציאה מדף התרגול

גזרת פ״י/ו – האות הראשונה נחה

פתיחה: השביל הוֹבִיל אותנו אל המעיין. מורידים את ההֹ׳ ואת היֹ׳ של הפעיל – ונשארות וֹ־ב־ל. אבל הו׳ לא נשמעת כעיצור – היא אות נחה בתחילת השורש!

מטרות

- לזהות פעלים מגזרת פ״י/ו.
- להכיר את הצליל המיוחד בהפעיל (הוֹ־ / הֵי־) ובנפעל (נוֹ־).
- לזהות הופעל בשורוק (הוּ־) ולהעביר להפעיל.
- לזהות עתיד קל בחיריק מלא (אִישַׁן, יִירַשׁוּ).

עיקרי ההסבר

- השם – פ״י/ו: האות הראשונה בשורש (פ׳ הפועל) היא י׳ או ו׳. במקרים רבים היא נחה – נכתבת ולא נשמעת. לכן רושמים: י/ו־ב־ל.
- איך מזהים? – „הוא אתמול״ ← בניין ← השמטת מוספיות ← נשארות 3 אותיות, והראשונה היא ו׳ או י׳ שאינה נשמעת.
- הפעיל: הוֹ־ – בבניין הפעיל „הוא אתמול״ נשמע הוֹ־: הוֹרִיד, הוֹבִיל, הוֹשִׁיב, הוֹסִיף, הוֹדִיעַ.
- חמישה מיוחדים: הֵי־ – בחמישה שורשים בלבד הפעיל נשמע הֵי־: הֵינִיק, הֵימִין, הֵילִיל, הֵישִׁיר, הֵיטִיב.
- נפעל: נוֹ־ – בבניין נפעל „הוא אתמול״ נשמע נוֹ־: נוֹלַד, נוֹסַד, נוֹתַר, נוֹעַד, נוֹעַץ.
- הופעל: הוּ־ – בהופעל שומעים שורוק במקום קובוץ: הוּבַל (ולא „הֻבַל״), הוּרַד. כדי למצוא שורש – מעבירים להפעיל: הוּבַל ← הוֹבִיל.
- עתיד קל: חיריק מלא – בעתיד של בניין קל: אות אית״ן בחיריק ואחריה י׳ נחה: אִישַׁן, יִירַשׁוּ, תִּינַק.
- מבחן הפעיל – הוּרַד או הוּקַם? שתיהן בתבנית הו__. מעבירים להפעיל: הוֹרִיד (הוֹ_י_) ← פ״י/ו; הֻקִים (הֻ_י_) ← ע״ו/י.

בבניינים

בניין	דוגמאות („הוא אתמול״)
קל	יָרַד, יָשַׁב (כאן הי׳ נשמעת); עתיד: אִישַׁן
נפעל	נוֹלַד, נוֹסַד, נוֹתַר
הפעיל	הוֹבִיל, הוֹרִיד; הֵינִיק, הֵיטִיב
הופעל	הוּבַל, הוּרַד

🔍 דוגמאות פתורות ותרגול מודרך – מפתח

הפועל	הוא אתמול	בניין	שורש	גזרה
הוֹבִיל	הוֹבִיל	הפעיל	י/ו־ב־ל	פ״י/ו
נוֹלַד	נוֹלַד	נפעל	י/ו־ל־ד	פ״י/ו
הוּבַל	הוּבַל	הופעל (← הוֹבִיל)	י/ו־ב־ל	פ״י/ו
אִישַׁן	יָשַׁן	קל	י/ו־ש־ן	פ״י/ו
הוֹרִידָה	הוֹרִיד	הפעיל	י/ו־ר־ד	פ״י/ו
הוֹסִיף	הוֹסִיף	הפעיל	י/ו־ס־ף	פ״י/ו
נוֹסַד	נוֹסַד	נפעל	י/ו־ס־ד	פ״י/ו
הֵינִיקָה	הֵינִיק	הפעיל	י/ו־נ־ק	פ״י/ו
לְהוֹרִיד	הוֹרִיד	הפעיל	י/ו־ר־ד	פ״י/ו

⚠️ שימו לב

- בבניין קל בעבר הי׳ נשמעת: יָרַד, יָשַׁב. היא „נחה״ בבניינים אחרים: הוֹרִיד, הוֹשִׁיב.
- להבדיל: „הוא נוֹעֵץ מסמר״ (קל, נ־ע־ץ) לעומת „הוא נוֹעָץ ביועצת״ (נפעל, י/ו־ע־ץ). הניקוד והמשמעות מכריעים.
- הוֹלִיךְ נשמע כמו פ״י/ו, אבל השורש שלו ה־ל־ך – יוצא דופן שכדאי לזכור.

🧑‍🎓 ליסודי / 🎓 לתיכון

- בקצרה לצעירים: במילים כמו הוֹרִיד והוֹסִיף יש ו׳ שלא „מדברת״ כמו אות רגילה. היא האות הראשונה של השורש: י/ו־ר־ד (כמו יָרַד!). 🙂
- הרחבה: בגזרה זו נפגשים שני מקורות – פ״ו מקוריים (י/ו־ל־ד: נוֹלַד, הוֹלִיד) ופ״י מקוריים (י־נ־ק: הֵינִיק). חמשת השורשים בהֵי־ הם פ״י מקוריים. בבניין קל יש גם פעלים שבהם הי׳ נשמטת לגמרי בעתיד (יֵשֵׁב, יֵרֵד) – הם „חסרי פ״י״ ואינם במוקד היחידה.

🗓️ מערך שיעור (45 דקות)

שלב	זמן	מה עושים
פתיחה	5׳	תיק החקירה (השקופית/הפתיחה באתר)
הקניה	15׳	כרטיסי ההסבר + 2 דוגמאות פתורות במצגת
תרגול	20׳	מאמן הבלש / מיון באתר, ואז דף תרגול מודפס במסלול המתאים
סיכום	5׳	כרטיס יציאה מדף התרגול

🏐 גזרת ע״ו/י – האות האמצעית נחה

🔎 פתיחה: המקהלה שָׂרָה בטקס. „הוא אתמול" – שָׂר. רק שתי אותיות: ש־ר! אין שורש בן שתי אותיות... אז איפה האות השלישית? היא מתחבאת באמצע: ש־י/ו־ר. 🏐

🎯 מטרות

- לזהות פעלים מגזרת ע״ו/י.
- להבין שפועל בן 2 אותיות בעבר או בהווה שייך לבניין קל, גזרת ע״ו/י.
- להכיר את הצלילים המיוחדים בנפעל, בהפעיל ובמשקל פּוֹלֵל.
- להוסיף י/ו באמצע כשנשארות 2 אותיות בלי דגש.

💡 עיקרי ההסבר

- 👄 השם – ע״ו/י: האות האמצעית בשורש (ע׳ הפועל) היא בדרך כלל ו׳, ובשורשים מסוימים י׳. היא נחה – או שלא נשמעת, או שנעלמת לגמרי. לכן תמיד רושמים: ק־י/ו־ם.
- 🔎 איך מזהים? – „הוא אתמול" ← בניין ← השמטת מוספיות ← נשארו 2 אותיות בלי דגש? מוסיפים י/ו באמצע. נשארו 3 והאמצעית ו׳ נחה? גם ע״ו/י.
- 2️⃣ שתי אותיות = קל – כל פועל בעבר או בהווה שיש בו רק שתי אותיות שייך לבניין קל, גזרת ע״ו/י: שָׂר, רָץ, קָם, טָס, זָז.
- 🎧 נפעל: נִ־וֹ – „הוא אתמול" בנפעל: נָסוֹג, נָמוֹג. פחות נפוץ: נִדּוֹן, נִזּוֹן. כשהאות הראשונה גרונית: נֵעוֹר.
- 🎧 הפעיל: הֵ־י – בהפעיל הה׳ מנוקדת בצירה ולא בחיריק: הֵקִים, הֵעִיר, הֵבִין, הֵרִים. מורידים מוספיות – נשארות 2 אותיות בלי דגש.
- 🌐 הופעל: הוּ־ – גם כאן שורוק במקום קובוץ: הוּקַם, הוּרַם. מעבירים להפעיל: הוּקַם ← הֵקִים.
- 🔁 פּוֹלֵל – במקום פיעל, פועל והתפעל יש משקל מיוחד: ו׳ אחרי האות הראשונה והאות האחרונה כפולה – פיעל: עוֹרֵר, קוֹמֵם; פועל: עוֹדַד, מוֹטַט; התפעל: הִתְעוֹרֵר, הִתְרוֹמֵם, הִתְכּוֹנֵן. בפיעל רגיל יש דגש באות האמצעית – כאן אין לו מקום, ולכן מכפילים את האחרונה.
- 💉 מבחן הפעיל – קיבלתם תבנית הו__ (הופעל) ולא בטוחים אם זו ע״ו/י או פ״י/ו? העבירו את אותו שורש להפעיל: הֵ_י_ (הוּזַז ← הֵזִיז, הוּקַם ← הֵקִים) ← ע״ו/י; הוֹ_י_ (הוּרַד ← הוֹרִיד) ← פ״י/ו. המבחן עוזר גם בנפעל: נָכוֹן ← הֵכִין.

🏗️ בבניינים

בניין	דוגמאות („הוא אתמול")
קל	קָם, שָׂר, רָץ, טָס, זָז; גם עֵר, בּוֹשׁ
נפעל	נָסוֹג, נָמוֹג (נָ_וֹ_); נִדּוֹן, נִזּוֹן (נִ_וֹ_); נֵעוֹר, נֵאוֹר (נֵ_וֹ_ – גרוניות)
הפעיל	הֵקִים, הֵעִיר, הֵבִין, הֵזִיז (הֵ_י_)
הופעל	הוּקַם, הוּרַם, הוּזַז (הו__)

בניין	דוגמאות („הוא אתמול”)
פיעל (פּוֹלֵל)	עוֹרֵר, קוֹמֵם, רוֹמֵם
פועל (פּוֹלַל)	עוֹדַד, מוֹטַט, עוֹרַר
התפעל (הִתְפּוֹלֵל)	הִתְעוֹרֵר, הִתְרוֹמֵם, הִתְכּוֹנֵן

🔍 דוגמאות פתורות ותרגול מודרך – מפתח

הפועל	הוא אתמול	בניין	שורש	גזרה
שָׂרָה	שָׂר	קל	ש־י/ו־ר	ע״ו/י
הֵקִימוּ	הֵקִים	הפעיל	ק־י/ו־ם	ע״ו/י
נָסוֹג	נָסוֹג	נפעל	ס־י/ו־ג	ע״ו/י
הוּזְזוּ	הוּזַז	הופעל (← הֻזְזוּ)	ז־י/ו־ז	ע״ו/י
עוֹרֵר	עוֹרֵר	פיעל	ע־י/ו־ר	ע״ו/י
עוֹדְדָה	עוֹדַד	פועל	ע־י/ו־ד	ע״ו/י
רָץ	רָץ	קל	ר־י/ו־ץ	ע״ו/י
יָקוּם	קָם	קל	ק־י/ו־ם	ע״ו/י
הֵרִים	הֵרִים	הפעיל	ר־י/ו־ם	ע״ו/י
הוּקַם	הוּקַם	הופעל (← הֻקִים)	ק־י/ו־ם	ע״ו/י
נָזוֹן	נָזוֹן	נפעל	ז־י/ו־ן	ע״ו/י
קוֹמֵם	קוֹמֵם	פיעל	ק־י/ו־ם	ע״ו/י
הִתְעוֹרֵר	הִתְעוֹרֵר	התפעל	ע־י/ו־ר	ע״ו/י

⚠️ שימו לב

- ההבדל מפ״נ: אם נשארו 2 אותיות ויש דגש באות הראשונה (הֵפִיל) – חסרה נ׳ בהתחלה. בלי דגש (הֵקִים) – חסרה י/ו באמצע.
- בנְדוֹן יש דגש, אבל נשארות 3 אותיות (ד־ו־ן) והאמצעית ו׳ – לכן זו ע״ו/י, לא פ״נ.
- קָם בעבר וקָם בהווה נכתבים אותו דבר; „הוא אתמול” עוזר להחליט.

🧑‍🎓 ליסודי / 🎓 לתיכון

- בקצרה לצעירים: קָם, רָץ, שָׂר, טָס – רק שתי אותיות! האות השלישית מתחבאת באמצע: ק־ו־ם. תגידו „לָקוּם” – הנה היא, הו׳! 🎉
- הרחבה: ההחלטה בין ו׳ לי׳ באמצע נעשית לפי שם הפועל (לָקוּם – ו׳; לָשִׂים – י׳) או לפי מילים מאותה משפחה. לכן ברמה הבית־ספרית רושמים י/ו. שימו לב: שתי אותיות בלי דגש יכולות

להיות לפעמים גם מגזרת הכפולים (ע״ע), למשל סַב (ס־ב־ב) – שם הפועל ומבחן הפעיל (הֵסֵב) עוזרים להכריע. משקל פּוֹלֵל הוא תחליף לבניינים הכבדים שאין להם מקום לדגש באות האמצעית.

🗓️ מערך שיעור (45 דקות)

שלב	זמן	מה עושים
פתיחה	5׳	תיק החקירה (השקופית/הפתיחה באתר)
הקניה	15׳	כרטיסי ההסבר + 2 דוגמאות פתורות במצגת
תרגול	20׳	מאמן הבלש / מיון באתר, ואז דף תרגול מודפס במסלול המתאים
סיכום	5׳	כרטיס יציאה מדף התרגול

להשוואה: חסרי פ״נ – הנ׳ שנבלעת

פתיחה: הרוח הִפִּילָה את העלים. „הוא אתמול״ – הִפִּיל. מורידים מוספיות – נשארות פ־ל, ובפ׳ יש דגש! הדגש הוא „טביעת האצבע״ של נ׳ שנבלעה: נ־פ־ל.

מטרות

- להכיר גזרה „שכנה״ לנחים: חסרי פ״נ.
- לזהות את הדגש שבא במקום הנ׳.
- להבחין בין 2 אותיות עם דגש (פ״נ) ל־2 אותיות בלי דגש (ע״ו/י).

עיקרי ההסבר

- השם – פ״נ: האות הראשונה בשורש היא נ׳. בחלק מהבניינים והזמנים היא נבלעת באות שאחריה ומשאירה בה דגש.
- נחים או חסרים? – בנחים האות נכתבת ולא נשמעת (הוֹבִיל), או נעלמת (קָם). בחסרי פ״נ הנ׳ לא נכתבת בכלל – אבל משאירה סימן: דגש.
- איך מזהים? – נשארו 2 אותיות, ובאות הראשונה דגש ← חסרה נ׳ בהתחלה: הִגִּיעַ ← ג־ע ← נ־ג־ע.
- איפה זה קורה? – הפעיל (הִפִּיל, הִכִּיר), הופעל (הֻגַּשׁ), נפעל (נִגַּשׁ), ועתיד קל (יִפֹּל, יִסַּע). בקל עבר הנ׳ נשמעת: נָפַל, נָסַע.

בבניינים

בניין	דוגמאות („הוא אתמול״)
קל	נָפַל, נָסַע (עבר); יִפֹּל, יִסַּע (עתיד)
נפעל	נִגַּשׁ
הפעיל	הִפִּיל, הִגִּיעַ, הִכִּיר, הִבִּיט
הופעל	הֻגַּשׁ, הֻפַּל

דוגמאות פתורות ותרגול מודרך – מפתח

הפועל	הוא אתמול	בניין	שורש	גזרה
הִפִּילָה	הִפִּיל	הפעיל	נ־פ־ל	פ״נ
נִגַּשׁ	נִגַּשׁ	נפעל	נ־ג־ש	פ״נ
יִפֹּל	נָפַל	קל	נ־פ־ל	פ״נ
הִגִּיעַ	הִגִּיעַ	הפעיל	נ־ג־ע	פ״נ
הִכַּרְתִּי	הִכִּיר	הפעיל	נ־כ־ר	פ״נ

הפועל	הוא אתמול	בניין	שורש	גזרה
הִצִּיל	הִצִּיל	הפעיל	נ־צ־ל	פ״נ
הִגְשִׁנוּ	הִגִּישׁ	הפעיל	נ־ג־ש	פ״נ

⚠️ שימו לב

- לא כל נ׳ בתחילת פועל היא אות שורש: בִּנְכָנַס הנ׳ היא מוספית של נפעל (כ־נ־ס).
- לפני אות גרונית הנ׳ לא נבלעת: הִנְהִיג, הִנְחִיל.
- השורש ל־ק־ח מתנהג כמו פ״נ: יִקַּח, קַח.

🧑‍🎓 ליסודי / 🎓 לתיכון

- בקצרה לצעירים: במילה הִפִּיל יש נקודה בתוך הפ׳ (דגש). היא אומרת: „הייתה כאן נ׳!״ – נָפַל. 🔍
- הרחבה: הדגש בחסרי פ״נ הוא דגש חזק של הידמות (אסימילציה): נ׳ בסוף הברה נדמית לעיצור שאחריה – *הִנְפִּיל ← הִפִּיל. זו גם הסיבה לדגש בעתיד הקל: *יִנְפֹּל ← יִפֹּל.

🗓️ מערך שיעור (45 דקות)

שלב	זמן	מה עושים
פתיחה	5׳	תיק החקירה (השקופית/הפתיחה באתר)
הקניה	15׳	כרטיסי ההסבר + 2 דוגמאות פתורות במצגת
תרגול	20׳	מאמן הבלש / מיון באתר, ואז דף תרגול מודפס במסלול המתאים
סיכום	5׳	כרטיס יציאה מדף התרגול

מסכם: כל הגזרות יחד

פתיחה: תיק חקירה פתוח: 20 פעלים, 4 גזרות. כל מה שלמדנו – בתיק אחד. מוכנים ומוכנות?

מטרות

- להפעיל את שיטת הבלש על פעלים מכל הגזרות.
- להבחין בין הגזרות לפי סימנים.
- להסביר בכתב את הדרך למציאת השורש.

עיקרי ההסבר

- ל״ה/י – „הוא אתמול״ בְּ־ָה; שם הפועל ב־וֹת; באמצע מילה י׳.
- פ״י/ו – הוֹ־ / הֵי־ בהפעיל; נוֹ־ בנפעל; הוּ־ בהופעל; חיריק מלא בעתיד קל.
- ע״ו/י – 2 אותיות בלי דגש; הֵ־ִי בהפעיל; נָ־וֹ בנפעל; פּוֹלֵל.
- פ״נ – 2 אותיות ודגש באות הראשונה; עתיד קל בדגש (יִפֹּל).

דוגמאות פתורות ותרגול מודרך – מפתח

הפועל	הוא אתמול	בניין	שורש	גזרה
יִקְנוּ	קָנָה	קל	ק־נ־י/ה	ל״ה/י
הוּבַל	הוּבַל	הופעל (← הוֹבִיל)	י/ו־ב־ל	פ״י/ו
הִתְכּוֹנְנוּ	הִתְכּוֹנֵן	התפעל	כ־י/ו־ן	ע״ו/י
נִגַּשׁ	נִגַּשׁ	נפעל	נ־ג־ש	פ״נ
הִתְרַצָּה	הִתְרַצָּה	התפעל	ר־צ־י/ה	ל״ה/י
נוֹתְרָה	נוֹתַר	נפעל	י/ו־ת־ר	פ״י/ו
הֵעִיר	הֵעִיר	הפעיל	ע־י/ו־ר	ע״ו/י
הִבִּיט	הִבִּיט	הפעיל	נ־ב־ט	פ״נ
צָפוּ	צָפָה	פיעל	צ־פ־י/ה	ל״ה/י
הוֹדִיעוּ	הוֹדִיעַ	הפעיל	י/ו־ד־ע	פ״י/ו

שימו לב

- תמיד „הוא אתמול״ קודם.
- דגש? בדקו אם הוא שייך לבניין (נִדּוֹן, כִּבָּה) או מחליף נ׳ (הִפִּיל).
- ה במפיק – שורש שלם.

🧑 ליסודי / 🎓 לתיכון

- בקצרה לצעירים: עכשיו אתם בלשים אמיתיים! כל פועל – מוצאים 3 אותיות. אם אחת חסרה – מחפשים נ', י"/ו' או ה'. 🕵️
- הרחבה: פעלים רבים שייכים ליותר מגזרה אחת (הֵבִיא – ע"ו/י וגם ל"א; הוֹצִיא – פ"י/ו וגם ל"א). בחקירה מלאה מסמנים את כל הגזרות.

🗓️ מערך שיעור (45 דקות)

שלב	זמן	מה עושים
פתיחה	5׳	תיק החקירה (השקופית/הפתיחה באתר)
הקניה	15׳	כרטיסי ההסבר + 2 דוגמאות פתורות במצגת
תרגול	20׳	מאמן הבלש / מיון באתר, ואז דף תרגול מודפס במסלול המתאים
סיכום	5׳	כרטיס יציאה מדף התרגול

♿ מפת התאמות והנגשות

שכבה	לכולם	רגיל	חנ״מ	עולים חדשים
יסודי	משחקים קצרים, כפתורים גדולים במיוחד, עוגני אימוג׳י וחזותיים, „נסו בעצמכם״ עם אותיות להקשה.	מאמן הבלש בלי שלב הבניין; פעלים מבניין קל ברובם.	כפתור הקראה 🔊 בכל משימה; 2–3 אפשרויות בלבד; בלי שעון.	מילון חזותי קופץ (אימוג׳י/תמונה) לכל מושג; משפטים קצרים במילים יומיומיות.
חט״ב	מיון לקטגוריות (גזרות), כללי לשון ברורים, משחקי זיהוי דינמיים.	כל חמשת הצעדים, כולל זיהוי בניין; שעון בונוס במשחק.	רמז מדורג אחרי 2 טעויות (מכוון, לא נותן תשובה); עיצוב וצבעים קבועים לכל גזרה (ל״ה/י כחול, פ״י/ו ירוק, ע״ו/י כתום, פ״נ סגול); בלי שעון.	בנק מושגים צבעוני מקובץ לפי תפקיד (צעדי השיטה / סימני הגזרות); משפטי דוגמה בלי ניקוד (רק הפועל מנוקד), קצרים ופשוטים.
תיכון	פעלים מכל הבניינים כולל הופעל ופוֹלֵל, יוצאי דופן (ה במפיק, ל־ק־ח), הסקה מסדר גבוה והרחבות היסטוריות.	כל הבניינים, יוצאי דופן והרחבות; שעון בונוס במשחק.	פירוק לשלבים: השלב הבא נפתח רק אחרי משימה קצרה; בלי שעון; רמזים אחרי 2 טעויות.	מילון קופץ למונחים מקצועיים (גזרה, בניין, מוספיות) עם הסבר פשוט ותרגום לאנגלית; שאלות במבנה של שאלות הבנת מבנה.

🔎 לבדיקת המורה (לוודא)

- הוֹלִיךְ (ה־ל־ך) נשמע כפ״י/ו – יוצא דופן; לא נכלל בתרגול.
- הוֹשֵׁב יכול להיות מי־ש־ב או מש־ו־ב – לא נכלל בתרגול.
- רָצָה (ר־צ־י/ה) לעומת רָצָה (ר־י/ו־ץ) – מוצג רק כ„שימו לב״.
- שתי אותיות בלי דגש יכולות להיות גם ע״ע (סַב ← ס־ב־ב) – מוזכר רק בהרחבה לתיכון.
- ל־ק־ח מתנהג כפ״נ (לָקַח ← יִקַּח) – מוזכר כיוצא דופן.

יצרה: רוית ראש בן ישי